

ریتم شناسی جامع

فرسز حمیدی

کامل ترین کتاب ریتم شناسی

شامل: مطالب پایه تا پیشرفته

ناگفته ها، چالش ها

و تصحیح اشتباهات رایج در

ریتم شناسی

سرشناسه	: حمیدی، فریبرز، ۱۳۵۱-
عنوان و نام پدید آور	: ریتم شناسی جامع: (دروس عمومی مرتبط با ریتم موسیقی ایران) / نویسنده فریبرز حمیدی
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات موسیقی عارف، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۹ ص.
شابم	: 979-080-262799-4
عنوان دیگر	: دروس عمومی مرتبط با ریتم موسیقی ایران.
موضوع	: موسیقی -- ریتم و وزن
موضوع	: Musical meter and rhythm
رده بندی کنگره	: MT۴۲:
رده بندی دیویی	: ۷۸۱/۲۲۴:
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۰۸۷۳۷:

انتشارات موسیقی عارف

 arefmusicshop

 arefmusic.sn

 www.aref.ir

تهران، خیابان جمهوری، نرسیده به میدان بهارستان، کوچه محمودی، پلاک ۳، طبقه اول

تلفن: ۳۱-۳۳۹۷۶۴۳۰ فکس: ۳۳۹۱۴۳۱۴ تلفن همراه: ۰۹۰۳۱۳۴۹۵۵۵

نام کتاب: ریتم شناسی جامع

نویسنده: محمودرضا (فریبرز) حمیدی

شرح و بسط و نگارش: سارا فتحی

طراح جلد: فاطمه شاهی

نوبت چاپ: چاپ اول

سال انتشار: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰۰۰ ریال

«فهرست»

۱۳	پیش‌گفتار.....
۱۶	نگاهی گذرا به تاریخچه‌ی ریتم در موسیقی.....
۲۱	فصل اول: مراحل پنجگانه‌ی تحلیل کاربردی ریتم در موسیقی.....
۲۲	پیدایش میزان‌ها.....
۲۹	مرحله اول: شناخت ظاهری کسر میزان.....
۳۵	تمرین.....
۳۹	مرحله دوم: تشخیص میزان‌های ساده و ترکیبی.....
۴۰	میزان‌های ساده.....
۴۱	میزان‌های ترکیبی.....
۴۴	ریتم لنگ در میزان‌های ساده و ترکیبی.....
۴۷	تمرین.....
۴۹	مرحله سوم: آرایش (دسته‌بندی) نت‌ها در ریتم‌های ساده و ترکیبی.....
۵۲	تمرین.....
۵۵	مرحله چهارم: نمایش ضرب‌های قوی و ضعیف در ریتم‌های ساده و ترکیبی.....
۵۸	تمرین.....

مرحله پنجم: نمایش نماد مترونوم در ریتم‌های ساده و ترکیبی ۶۱

مفهوم نماد مترونوم ۶۲

نوانس ۶۴

علائم دینامیک (شدت و ضعف) در علم نوانس ۶۵

مفهوم مترونوم ۷۲

تمرین ۷۵

تحلیل ریتم‌شناسی چند نمونه کسر میزان براساس مراحل پنجگانه ۷۷

میزان‌های تئوریک ۸۳

فصل دوم: اصطلاحات کاربردی و بنیادی ریتم‌شناسی ۸۵

نقطه‌ی افزایش کشش زمان ۸۶

سنکوپ ۸۷

ضدضرب ۸۹

آفتاکت ۹۰

کنتر ۹۱

سینک ۹۱

نقش ریتم در سلفژ ۹۲

فصل سوم: چالش‌هایی در ریتم‌شناسی ۹۵

چالش ۱: استفاده از کسر میزان‌ها با صورت مساوی و مخرج متفاوت ۹۷

چالش ۲: میزان‌های ترکیبی دو وجهی (ساده و ترکیبی) ۹۹

چالش ۳: نامساوی‌های کشش نت‌ها در یک ضرب ۱۰۱

جداول ضروری زمان نت‌ها ۱۰۶

چالش ۴: انواع ریتم $\frac{6}{8}$ ۱۱۰

فصل چهارم: اشتباهات رایج در ریتم‌شناسی ۱۱۵

تحلیل و نحوه‌ی صحیح اجرای ریتم $\frac{3}{4}$ ساده و ترکیبی ۱۱۶

شمارش تعداد ضرب‌های میزان‌ها و انتخاب کسر میزان مناسب ۱۱۸

عدم توجه به آفتاکت‌ها ۱۲۰

تصور اشتباه درباره‌ی شاد بودن مطلق ریتم $\frac{6}{8}$ ۱۲۱

فصل پنجم: مباحث پیشرفته در ریتم‌شناسی ۱۲۳

میزان‌های لنگ متقارن و نامتقارن ۱۲۴

ایقاع و اوزان عروضی ۱۲۵

رایج‌ترین وزن‌ها در زبان فارسی ۱۲۹

ایقاع ۱۳۳

ادوار ایقاعی ۱۳۵

اجزای ایقاع ۱۳۶

حالت‌های آوازی ۱۳۹

رومنس ۱۴۰

فصل ششم: نمایش الگوهای ریتمیک در میزان‌های ساده و ترکیبی ۱۴۳

فیگورهای اصلی در میزان‌های ساده ۱۴۴

فیگورهای اصلی در میزان‌های ترکیبی ۱۴۷

تم‌های ۶۴ گانه در میزان $\frac{2}{4}$ ۱۴۹

فصل هفتم: حل تمرینات مراحل پنجگانه تحلیل کاربردی ریتم ۱۵۵

جواب تمرین فصل ۱: شناخت ظاهری کسر میزان ۱۵۷

جواب تمرین فصل ۲: تشخیص ریتم‌های ساده و ترکیبی ۱۶۱

جواب تمرین فصل ۳: آرایش دسته‌بندی نت‌ها در ریتم‌های ساده و ترکیبی ۱۶۵

جواب تمرین فصل ۴: نمایش ضرب‌های قوی و ضعیف در ریتم‌های ساده و ترکیبی ۱۶۹

جواب تمرین فصل ۵: نمایش نماد مترونوم در ریتم‌های ساده و ترکیبی ۱۷۳

۱۷۵ واژگان

۱۷۶ منابع و مآخذ

پیش‌گفتار

موسیقی با دوبرال ملودی و ریتم پرواز می‌کند به همان اندازه که ملودی ارزشمند و لازم است، ریتم نیز در این اتفاق سهم دارد. اگرچه علاقمندان افراطی سازهای ریتمیک معتقدند که ریتم بر ملودی ارجحیت دارد، در کتاب‌های تئوری موسیقی، می‌حث ریتم‌شناسی در لابه‌لای مطالب دیگر که اعم آن مطالب معمولاً گام‌شناسی و قواصل می‌باشد، مهجور مانده است.

به اعتقاد من کتاب ریتم‌شناسی باید به طور جداگانه عرضه شود تا اولاً ارزش ریتم‌شناسی و شأن آن حفظ شود، ثانیاً بتوان کاملاً در مورد مسائل و مطالب آن کاوش و پژوهش کرد.

پس از بررسی کتاب‌ها و مقالات موجود در مجموعه کتاب‌های مربوط به تئوری موسیقی و مطالب مرتبط با ریتم لازم دیده شد کتاب جامع‌تر و با حوصله‌تری در مورد ریتم‌شناسی و مسائل آن نوشته شود. کتاب‌های موجود معمولاً ترجمه‌ی مطالب تئوری ریتم‌شناسی غربی است که با اینکه کاملاً علمی و قابل قبول هستند؛ ولی ریتم‌شناسی موسیقی ایرانی به دلیل تنوع ریتم‌ها و ضرب آهنگ‌های مخصوص به

خود (مانند تنوع گام‌های ایرانی در مقابل گام‌های غربی) کاملاً متفاوت با حجم مطالب و تنوع ریتم‌های موسیقی غربی است. در نتیجه به بسیاری از مطالب ریتم‌شناسی توجه نشده و همیشه سؤالات متعددی در مورد وزن‌ها و تقسیمات زمانی و ... بدون جواب مانده است.

به دلیل عجین بودن روابط ریاضی با مباحث ریتم‌شناسی و عدم علاقه‌ی اکثر موسیقیدانان ایرانی به بحث ریاضی و ریتم همیشه مجهولاتی در زمینه‌ی بسیاری از مفاهیم گاه‌آبتدایی پیش آمده که در این کتاب سعی شده با زبان بسیار ساده به این مجهولات پاسخ داده شود. گاهی هم پیش می‌آید که هنرآموز کاملاً به لحاظ اجرایی به مسئله‌ی ریتم قطعه و مسائل مربوط به آن واقف است؛ ولی به دلیل عدم آموزش قبلی از آرائه‌ی آموزش صحیح به هنرجوی خود عاجز است که باز هم سعی شده با آرائه‌ی آموزش سیستماتیک مراحل ریتم‌شناسی به روش آموزشی موسیقی خود کمک کرده باشم، امیدوارم مورد استفاده قرار گیرد.

برخلاف تصور هنرجویان باید گفت که بیشتر مشکل یادگیری زبان نت در بخش درک ریتم‌شناسی و مطالب مربوط به آن است نه در ملودی و شناخت نت‌های ساز و آشنایی آنها روی خطوط حامل، زیرا با گذشت چند ماه تقریباً همه‌ی هنرجویان اسامی نت‌ها را روی ساز خود می‌شناسند و تطبیق آن را روی خطوط حامل فرامی‌گیرند حتی در سازی مانند پیانو که همزمان باید نت‌ها را در کلید فا و سل

اجرا نمایند با گذشت زمان‌های مربوطه اکثر هنرجویان این ساز با شناخت نت‌ها روی ساز و خطوط حامل مشکل ندارند؛ ولی اکثر علاقمندان و هنرجویان موسیقی که حتی چند سال به تحصیل و یادگیری ساز و نت مبادرت می‌ورزند از نواختن قطعات جدید عاجزند و در حقیقت این زبان را به خوبی فرا نگرفته‌اند و بیشتر می‌توانند قطعات از قبل تمرین شده را با نگاه کردن به نت آنها اجرا نمایند. دلیل آن عدم آشنایی جدی و درست با ریتم‌ها و مطالب علمی و البته قابل درک و ساده آنهاست به شرطی که مفهومی در این زمینه به صورت مجهول باقی نماند چون ریتم و زمان در موسیقی کاملاً یک موضوع کوانتایز یعنی بسیار دقیق و تثبیت شده است. با تشکر از تمام عزیزانی که بنده را در این مسیر یاری نمودند به ویژه دوست صمیمی و هنرمند بزرگ تنبک نوازی ایران استاد نوید افقه که از سال‌های دور افتخار همکاری با ایشان را داشته‌ام.

در این کتاب، مطالب ناگفته در مورد ریتم‌شناسی و تحقیقات و نتایج به دست آمده سال‌ها بررسی و پژوهش خود را با تمام احترام و علاقه به عزیزان هنرجو و هنرمندان گرانقدر تقدیم می‌نمایم.

فریبرز حمیدی

زمستان ۱۳۹۸

نگاهی گذرا به تاریخچه‌ی ریتم در موسیقی

نت یا زبان و خط موسیقی تنها زبانی است که در آن بحث زمان ادای حروف بسیار اهمیت دارد تا آنجا که بدون رعایت زمان اجرای حروف آن کاملاً بی معنا تلقی می شود پس با دیدن یک نت موسیقی همزمان دومعنا برای ما تلقی می شود :

۱. اسامی نت ها ، ۲. زمان نت ها

اسامی نت ها که با دو سیستم هجایی Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si یا سیستم

الفبایی A, B, C, D, E, F, G روی خطوط حامل قابل شناسایی است؛ ولی زمان

نت ها با شکل های متفاوت و... قابل درک هستند که به همین دلیل

وقتی از زمان نت ها صحبت می کنیم این مطلب را با واژه شکل نت ها بیان می کنیم.

ایقاع و اوزان عروضی باشد یا وزن مستتر و پنهان باشد؛ یعنی «وزن آزاد» دارند.

مانند گوشه‌ی کرشمه که بر وزن «متفاعلن، فعلاتن، متفاعلن، فعلاتن» یا تحریر جامه‌دران و بوسلیک در عشاق که ریتم درونی مستتر دارند.

رومنسی (Romance)

موسیقی دوره‌ی رمانتیک به موسیقی دوره‌ای از موسیقی کلاسیک غربی گفته می‌شود که از اوایل قرن نوزدهم میلادی آغاز گشت. این موسیقی با نهضت رمانتیک مربوط است. این سبک از نظر زمانی پس از دوره کلاسیک و تا حدی در تقابل با آن ظاهر شد.

هنرمندان رمانتیک بیشتر به احساسات و عوالم شخصی و درونی خود توجه داشتند. آنها دنیای خیال و رویا، افسانه‌های کهن، سرزمین‌های دوردست و ناآشنا و هم‌چنین اسرار و خیالاتی را که از زندگی عادی و روزمره فاصله داشت هدف اصلی آثارشان قرار می‌دادند، بر خلاف آثار

مباحث پیشرفته در ریتم شناسی

کلاسیک که در آن عقل، منطق و استدلال بر احساسات و عواطف غلبه دارد، آثار هنرمندان رمانتیک سرشار از احساسات و عواطف انسانی است .

صفت رمانتیک از واژه «رمانس» (Romance) گرفته شده که معنی اصلی ادبی آن مشتق از داستان‌ها یا قهرمانان اشعار و وقایع قرون وسطی است که به زبان رمانس نوشته شده است. اشعار قرون وسطی که درباره‌ی پادشاه آرتور بودند به رمانس‌های آرتوری شهرت داشتند. از آن زمان به بعد و حدود اواسط قرن هفدهم که کلمه «رمانس» مورد استفاده قرار گرفت اشارات ضمنی به چیزهای خیلی دور، افسانه‌ای، موهوم و خیالی، عجیب و تصویری متضاد با جهان حقیقی را دربرداشت. رمانس در واقع به فرم آوازی و ریتم آزاد موسیقی ایرانی و شرقی نزدیک است.

منابع و مآخذ

۱. کمال پورتراب، مصطفی (۱۳۹۱): تئوری موسیقی، چشمه، تهران.
۲. منصوری، پرویز (۱۳۷۶): تئوری بنیادی موسیقی، نشر کارنامه، تهران، صص: ۴۶-۴۷.
۳. منصوری، پرویز (۱۳۷۶): تئوری بنیادی موسیقی، نشر کارنامه، تهران، صص: ۲۴۸-۲۴۴.
۴. کیانی، مجید؛ شاه‌حسینی، رودابه؛ رضایی، احمد (۱۳۹۴): "وزن در شعر و موسیقی"، علمی-پژوهشی وزارت علوم، شماره ۱۵، صص: ۲۱-۴۰.

پس از بررسی کتاب‌ها و مقالات موجود در مجموعه آثار و نوشته‌های مربوط به تئوری موسیقی و مطالب مربوط به ریتم لازم دیده شد که کتاب کامل‌تر و با حوصله‌تری در مورد ریتم‌شناسی و مسائل آن نوشته شود. مطالب کتاب‌های موجود معمولاً ترجمه‌ی تئوری ریتم‌شناسی غربی می‌باشند که با اینکه کاملاً علمی و قابل قبول هستند ولی با توجه به این موضوع که ریتم‌شناسی موسیقی ایرانی به دلیل تنوع ریتم‌ها و ضرب آهنگ‌های مخصوص به خود (مانند تنوع گام‌های ایرانی در مقابل گام‌های غربی) کاملاً متفاوت با حجم مطالب و تنوع ریتم‌های موسیقی غربی می‌باشد در نتیجه به بسیاری از مطالب ریتم‌شناسی توجه نشده و همیشه سؤالات متعددی در مورد وزن‌ها و تقسیمات زمانی و ... بدون جواب مانده است.

این کتاب برای نوازندگان و خوانندگان در تمامی سطوح آموزشی از جمله هنرستان و دانشگاه‌های موسیقی و آموزشگاه‌ها و ... قابل استفاده می‌باشد.

انتشارات موسیقی عارف